

(پژوهشگاه)

اداره کل میراث فرهنگی استان تهران

آثار تاریخی ساوجبلاغ و نظر آباد

(جغرافیای تاریخی و معرفی محوطه های باستانی و بناهای تاریخی - فرهنگی)

ابوالقاسم حاتمی

بهار ۱۳۸۳

حاتمی، ابوالقاسم

آثار تاریخی ساوجبلاغ و نظرآباد / تألیف ابوالقاسم حاتمی. - تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور (پژوهشگاه)، اداره کل میراث فرهنگی استان تهران، ۱۳۸۳.

۲۹۸ ص: مصور (رنگی)، نقشه. - (سازمان میراث فرهنگی کشور (پژوهشگاه)؛ ۲۳۳)

ISBN:964-6027-89-X ۲۵۰۰۰ ریال:

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیا.

ص.ع. به انگلیسی: Abolghasem Hatami. Savoj Historical monuments

کتابنامه: ص. ۲۹۷ - ۲۹۸.

۱. ساوجبلاغ - آثار تاریخی. ۲. نظرآباد - آثار تاریخی. الف. سازمان میراث فرهنگی کشور (پژوهشگاه). اداره کل میراث فرهنگی کشور استان تهران. ب. عنوان.

۹۵۵ / ۱۲۵۳ .۴۳

DSR ۲ . ۹۵/ کالف

۸۳-۲۱۸۳۸

کتابخانه ملی ایران

(پژوهشگاه)

اداره کل میراث فرهنگی استان تهران

عنوان کتاب: آثار تاریخی ساوجبلاغ و نظرآباد

(جغرافیای تاریخی و معرفی محوطه های باستانی و بناهای تاریخی - فرهنگی)

تألیف: ابوالقاسم حاتمی

ویراستار: هنگامه گزوانی

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

صفحه آرا: مهدیه یگانه

لیتوگرافی: فیلم گرافیک

چاپ و صحافی: فیلم گرافیک

قیمت: ۲۵۰۰۰ ریال

ISBN:964-6027-89-X

شابک: ۹۶۴-۶۰۲۷-۸۹-X

استفاده از مطالب این گزارش تنها با ذکر مأخذ مجاز است.

آدرس: تهران، خیابان امام خمینی، ابتدای خیابان سی‌ام تیر. اداره کل میراث فرهنگی استان تهران
نمابر: ۶۷۰۱۶۳۵ نشانی جایگاه اینترنتی: WWW.tehran.miras.org تلفن: ۶۷۰۲۶۷۶

تصویر روی جلد: داخل کاروانسرای نیگی امام ساوجبلاغ، عکس از صفر هرانده

تصویر پشت جلد: کتیبه پروتو ایلامی مکشوفه از تپه ازیگی نظرآباد

نوار حاشیه: نقش بر روی سفال‌های تپه اسماعیل آباد ساوجبلاغ (هزاره پنجم ق.م)

فهرست مطالب

۱۱	مقدمه
۱۳	پیشگفتار
۱۵	مشخصات و موقعیت حوزه فرمانداری ساوجبلاغ و نظرآباد
۱۵	موقعیت جغرافیایی
۱۶	جمعیت و آب و هوا
۱۹	خاک و پوشش گیاهی
۲۱	وجه تسمیه و پیشینه تاریخی - فرهنگی ساوجبلاغ
۲۹	آثار باستانی و تاریخی - فرهنگی ساوجبلاغ
۲۹	آثار تاریخی - فرهنگی بخش چندار
۳۰	آثار دهستان برغان
۳۰	پل حاج کاظمی در روستای جلنگه دار
۳۲	آثار روستای ورده
۳۲	امامزاده عبدالقهار ورده
۳۵	حمام قدیمی ورده
۳۷	امامزاده بی بی خاتون
۳۹	امامزاده شاهزاده علی اکبر در روستای تکیه

- ۴۱..... امامزاده بی‌بی قزلب و آلان تپه آغشت
- ۴۴..... مسجد قدیمی طالیان
- ۴۷..... امامزاده کاظم روستای سرهه
- ۴۹..... خانه های قدیمی روستای سنج
- ۵۱..... برغان و آثار تاریخی - فرهنگی آن
- ۵۲..... حسینیه برغان
- ۵۳..... پل قدیمی برغان
- ۵۵..... مسجد جامع برغان
- ۵۷..... کش کلا و پیر سیددارک
- ۵۸..... آثار تاریخی - فرهنگی دهستان چندار
- ۵۸..... تپه باستانی، امامزاده شاهزاده حسین و امامزاده بی بی نسا کردان
- ۶۲..... پل قدیمی روستای بانو صحرا
- ۶۴..... امامزاده عبدالله و صالح در روستای چندار
- ۶۶..... تپه های باستانی و امامزاده موسی در روستای خورون
- ۶۹..... گنج تپه روستای خورون
- ۷۲..... زردینگ تپه و حمام قدیمی روستای هرجاب
- ۷۵..... امامزاده هفت تن روستای آجین دوجین
- ۷۷..... امامزاده یحیی و امامزاده بی بی سکینه دوزعنبر
- ۸۱..... آثار تاریخی - فرهنگی اطراف روستای ولیان
- ۸۵..... امامزاده یوسف روستای ویشکین
- ۸۷..... کوره های آهک پزی دره زیرنو
- ۸۸..... مسجد جامع قدیمی سیستان
- ۹۱..... آثار تاریخی - فرهنگی روستای کوشکذر
- ۹۲..... آثار تاریخی - فرهنگی بخش چهارباغ دهستان چهار دانگه
- ۹۲..... قلعه روستایی علی خان سلطان

۹۲	تپه های باستانی روستای چهاردانگه
۹۷	شاه تپه
۹۹	تپه های ملک آباد حمام لو
۱۰۰	تپه موتور بنز
۱۰۱	قلعه اربابی حسین خان در سلطان آباد
۱۰۲	تپه باستانی و امامزاده روستای قومه
۱۰۵	امامزاده برهان الدین
۱۰۷	خانه قدیمی روستای عرب آباد خسروی
۱۰۸	تپه باستانی اسماعیل آباد شور قلعه
۱۱۱	آثار تاریخی - فرهنگی دهستان رامجین
۱۱۱	امامزاده و تپه های باستانی روستای سنقرآباد
۱۱۵	امامزاده و تپه باستانی روستای رامجین
۱۱۵	امامزاده کمال الدین
۱۲۱	قلعه روستایی قاسم آباد گرجی
۱۲۲	تپه های باستانی روستای لشکرآباد
۱۲۲	تپه لشکر آباد
۱۲۴	تپه باستانی داخل باغ سرهنگ معصومی
۱۲۶	اقلان تپه
۱۲۹	امامزاده و تپه های باستانی روستای زکی آباد
۱۳۳	آثار تاریخی - فرهنگی بخش مرکزی
۱۳۳	بناهای آرامگاهی و تپه باستانی روستای فشد
۱۳۴	امامزاده سه تن
۱۳۷	بنای خاتون قیامت
۱۳۹	چنار دره فشد
۱۴۱	بناهای آرامگاهی و تپه های باستانی روستای خور

۱۴۱	امامزاده سلیمان.....
۱۴۴	تپه های دره دو چنار.....
۱۴۷	امامزاده زبیده خاتون در روستای برماچشمه.....
۱۴۹	امامزاده هاشم عرب آباد کوه.....
۱۵۲	آسیابها و تپه های باستانی روستای هیو.....
۱۵۳	حاجی رحیم دیرمان (آسیاب حاجی رحیم).....
۱۵۹	تپه گبران (تپه گردان).....
۱۶۱	تپه حاجی بیان در شلمزار.....
۱۶۲	امامزاده، قبرستان و تپه باستانی سیراب.....
۱۶۳	امامزاده موسی.....
۱۶۳	قبرستان قدیمی سیراب.....
۱۶۴	منجوق تپه.....
۱۶۷	تپه واسور.....
۱۷۰	تپه جمبورک.....
۱۷۲	آثار تاریخی - فرهنگی شهر هشتگرد.....
۱۷۲	تپه باستانی هشتگرد.....
۱۷۴	امامزاده جعفر هشتگرد.....
۱۷۶	آثار تاریخی - فرهنگی دهستان سعیدآباد.....
۱۷۶	آثار تاریخی - فرهنگی روستای ینگه امام.....
۱۷۶	تپه باستانی.....
۱۷۶	کاروانسرای ینگه امام.....
۱۸۳	آرامگاه امامزاده هادی و علینقی ینگه امام.....
۱۸۷	خانه اربابی و تپه باستانی روستای قاسم آباد بزرگ.....
۱۹۰	تپه باستانی و امامزاده ایغریلاغ.....
۱۹۳	امامزاده ظاهرالدین ایغریلاغ.....
۱۹۶	تپه ایغریلاغ.....

۱۹۷	تپه باستانی موشه لان اسماعیل آباد.....
۲۰۰	تپه باستانی نمکلان.....
۲۰۰	تپه های حاجی آباد (حاجی شاه).....
۲۰۳	تپه های باستانی سلطان آباد و آران.....
۲۰۷	تپه باستانی آران.....
۲۰۸	امامزاده جواد قاسم آباد آقا.....
۲۱۲	تپه باستانی سرخاب.....
۲۱۶	آثار تاریخی - فرهنگی شهرستان نظرآباد.....
۲۱۷	امامزاده محمد روستای دنگیزگ.....
۲۱۹	تپه های روستای ابراهیم جیل.....
۲۲۲	تپه های روستای انبار تپه.....
۲۲۴	تپه روستای نوکند.....
۲۲۶	تپه روستای فیروزآباد.....
۲۲۸	تپه های روستای حاجی یک.....
۲۲۸	تپه قبرستان.....
۲۲۸	تیکلان تپه.....
۲۳۱	قبرستان قدیمی روستای بختیار.....
۲۳۲	تپه های باستانی و امامزاده روستای تنکمان.....
۲۳۲	تپه الوند.....
۲۳۳	تپه شرف الدین.....
۲۳۵	امامزاده ابراهیم.....
۲۳۸	آثار تاریخی - فرهنگی دهستان نجم آباد.....
۲۳۸	تپه محمدآباد نظرآباد.....
۲۳۸	تپه باستانی روستای قوچ حصار.....
۲۴۱	تپه باستانی روستای میمون آباد.....

۲۴۲	تپه های قزل حصار بزرگ.....
۲۴۷	تپه های روستای خرم آباد.....
۲۵۰	آثار تاریخی - فرهنگی نجم آباد.....
۲۵۳	یخچال نجم آباد.....
۲۵۴	تپه باستانی نجم آباد.....
۲۵۶	امامزاده چهل دختر نجم آباد.....
۲۶۱	تپه محمدآباد دولت آباد.....
۲۶۲	تپه باستانی روستای کریم آباد.....
۲۶۴	آثار تاریخی - فرهنگی بخش مرکزی نظرآباد.....
۲۶۴	محوطه باستانی ازبکی.....
۲۶۹	تپه باستانی روستای چگینی.....
۲۷۰	تپه باستانی روستای گازرسنگ.....
۲۷۲	تپه باستانی و امامزاده روستای مسکین آباد.....
۲۷۷	تپه کول بهرام (کله بهرام).....
۲۸۰	خانه مرحوم دکتر مصدق در احمدآباد.....
۲۸۸	تپه و امامزاده روستای قلعه شیخ.....
۲۹۰	امامزاده جعفر قلعه شیخ.....
۲۹۲	آثار موجود در مزرعه درافشان.....
۲۹۴	تپه باستانی روستای قار پوز آباد.....
۲۹۵	منابع و مآخذ.....
۲۹۹	فهرست آثار باستانی و تاریخی - فرهنگی ساوجبلاغ و نظرآباد.....
	نقشه باستان شناسی ساوجبلاغ و نظرآباد.....

مقدمه

اجرای موفقیت‌آمیز برنامه مهم بررسی و شناسایی آثار فرهنگی - تاریخی شهرستانهای استان تهران و استقبال فراگیر مسئولین استان و شهرستانها وعموم مردم بخصوص پژوهشگران و چهره‌های فرهنگی و درخواستهای مکرری که برای در اختیار داشتن گزارشهای تهیه شده وجود داشت، مسئولین اداره کل میراث فرهنگی استان تهران را بر آن داشت تا جهت چاپ و انتشار آنها اقدام نمایند.

در اولین گام پاسخ به این نیاز و درخواست، گزارش شهرستانهای فیروزکوه، دماوند و شمیران تحت عنوان کتاب آثار تاریخی شهرستانهای یاد شده چاپ و به زیور طبع آراسته شد و امیدواریم تا یکی دو سال آینده کتب آثار تاریخی دیگر شهرستانها نیز چاپ و منتشر شود. قبل از اجرای برنامه بررسی و شناسایی آثار تاریخی - فرهنگی استان تهران و چاپ کتب یاد شده، اگر مسئولین و برنامه‌ریزان اجرایی دستگاههای دولتی و بخش خصوصی خواستار فهرستی از اماکن، بناها و محوطه‌های باستانی و تاریخی مناطق بودند تا در تهیه و اجرای طرحهای عمرانی آنها را مد نظر قرار داده و از آنها مراقبت نمایند، متأسفانه حتی فهرست ناقصی از آنها وجود نداشت که به ایشان ارایه شود لذا انگیزه اصلی تدوین و انتشار کتب آثار تاریخی، رفع این نقیصه بزرگ و پاسخ به این نیاز ضروری است.

در تدوین کتب یاد شده تلاش شده است از هر بنا، محوطه یا تپه باستانی که واجد ارزش پژوهش و مطالعه می‌باشند، معرفی مختصری به عمل آمده، نقشه و عکس آنها چاپ گردد تا نیاز مسئولین و برنامه‌ریزان را مرتفع نمایند. در این مرحله بیش از این مقدار، هدفی مدنظر

نبوده و نیست. قطعاً ارائه اطلاعات دقیق علمی - تحقیقاتی و معرفی جامع هر اثر نیازمند برنامه جداگانه و مفصلی است که اعتبار مالی و فرصت خاصی را طلب می نماید.

بر نگارنده کتاب آثار تاریخی ساوجبلاغ، جناب آقای ابوالقاسم حاتمی و اداره کل میراث فرهنگی استان تهران مسلم است که مجموعه حاضر خالی از اشکال، ابراد و اغلاط نمی باشد اما امید دارد که صاحب نظران، اندیشمندان و متخصصین در تکمیل و تصحیح آن کوشیده و در جهت حفظ و صیانت و معرفی ارزشمندترین یادگار نیاکان و اجداد و گذشتگان که اگر آسیب دیده با نابود شوند، به هیچ وجه قابل تجدید و تکرار نمی باشد، کوشش نمایند.

ناصر پازوکی
مدیر کل میراث فرهنگی استان تهران
۱۳۸۳

پیشگفتار

پس از بررسی و شناسایی آثار فرهنگی تاریخی حوزه فرمانداری کرج که منجر به ارائه گزارش و معرفی حدود ۱۰۰ اثر در این شهرستان شد، مدیرکل محترم میراث فرهنگی استان تهران بررسی و شناسایی آثار فرهنگی تاریخی حوزه فرمانداری ساوجبلاغ به استثنای بخش طالقان^۱ را به اینجانب محول نمود.^۲

فعالیت‌های میدانی این برنامه حدود سه ماه به طول انجامید و به طور متناوب از اردیبهشت ماه ۱۳۸۱ آغاز و تا اوائل مرداد ماه همان سال به پایان رسید. در این راستا دو ماه وقت صرف مطالعات کتابخانه‌ای، طراحی سفال‌ها و کامپیوتری کردن طرح‌ها و نقشه‌ها و عکس برداری از سفال‌ها شد. بیش از یک ماه تهیه و تایپ و تنظیم مطالب وقت برد و در نهایت در پائیز ۱۳۸۱ گزارش نهایی آماده تکثیر و صحافی گردید.

در این برنامه به دورافتاده‌ترین آبادیها و اماکنی که آثاری از زندگی انسان در آن بود سرکشی شد، با مردم ساکن در روستاها و آبادیهای دور و نزدیک و کوچک و بزرگ مصاحبه شد و در مجموع حدود ۱۶۰ اثر تاریخی-فرهنگی و مردم شناسی قابل معرفی، بررسی و شناسایی شد که فهرست کلی آنها، در انتهای کتاب آمده است.

این بررسی‌ها که می‌توانست از جمله طرح‌های ملی باشد زمینه‌ساز بسیاری از مطالعات باستان‌شناختی، تاریخی، فرهنگی، اجتماعی و مردم شناسی است.

با مطالعه تپه‌های پیش از تاریخی همچون خورون، اسماعیل آباد، ایغربلاغ، اقلان تپه و مقایسه آنها با تپه‌های شناخته شده در فلات مرکزی می‌توان پیشینه باستانی منطقه و ارتباط آنها را در کل کشور مشخص کرد.

با پژوهش در بناهای آرامگاهی و مذهبی که تا دور افتاده‌ترین آبادی‌ها مستقرند می‌توان به

۱. بخش طالقان توسط آقای ناصر پازوکی بررسی و شناسایی شده و کتاب آن بصورت جداگانه تحت عنوان (آثار تاریخی طالقان) در سال ۱۳۸۲ منتشر شده است.

۲. این بررسی زمانی انجام و گزارش آن ارائه شده که نظرآباد بخشی از شهرستان ساوجبلاغ بوده است.

پیشینه مردم‌شناسی و اعتقادات مذهبی و چگونگی پیدایش آنها پی برد. با بررسی پل‌های قدیمی همچون پل بانوصحرا، پل شاه عباسی برغان و پل حجاج کاشانی می‌توان مسیر راه‌ها و گذرگاه‌ها و اماکن پر رفت و آمد را شناسایی کرد. با تجسس در مخفی‌گاه عیاران، باغیان و چپاولگران همچون تپه‌های واسوار، حاجی‌بیان و دوچنار و دره‌های محل استقرار آنها می‌توان به اوضاع اجتماعی از جمله ناامنی، تهاجمات و باج‌خواهی‌ها آشنا شد. با پژوهش در روستاهای سنتی و خانه‌های قدیمی همچون سنج، سیرود، سیبان‌دره و سیستان می‌توان به آداب و رسوم، معماری سنتی و معیشت مردم پی برد. با بررسی قلعه‌ها و کهن دژها همچون تپه ازبکی، تینال، تپه خرم‌آباد و شرف‌الدین می‌توان با شیوه‌های اطلاع‌رسانی و دفاعی گذشتگان آشنا شد.

با مطالعه تک درخت‌ها و چند درخت‌های کهن موجود در روستاها، آبادی‌ها و دره‌ها همچون چنارهای برغان، کاج‌های سپیدارک، چنارهای چناردره و ... می‌توان وضعیت منابع طبیعی، محیط زیست و جنگل‌ها را مشخص کرد و خلاصه این که هر یک از این آثار و یا نمونه‌های مشابه پهنه بسیار گسترده‌ای از پژوهش‌های علمی را می‌گشاید تا پژوهشگران به فراخور، مجموعه‌ای را انتخاب و پس از مطالعات عمیق و همه‌جانبه اطلاعات جامع‌تری را در اختیار علاقه‌مندان قرار دهند. متأسفانه به دلیل تأخیر در اجرای برنامه ضروری و لازم‌الاجرای بررسی‌ها و ناشناخته ماندن مراکز مهم تاریخی - فرهنگی، تعداد زیادی از این آثار بر اثر صدمات بسیار شدید و گسترده‌ای که سوداگران اشیاء عتیقه به بناها و تپه‌ها وارد می‌کنند یا به کلی نابود شده و یا در شرف نابودی است و فقط کسانی که بیشتر با این آثار مواجه شده‌اند می‌توانند به عمق فاجعه تخریب میراث فرهنگی پی ببرند. در نتیجه باید برای بانیان، طراحان و پشتیبانی‌کنندگان این برنامه ملی، علمی و پژوهشی که شناسایی و معرفی آثار تاریخی - فرهنگی را سرلوحه فعالیت‌های خود قرار داده‌اند آرزوی توفیق روزافزون کرد و به ادامه رسیدگی به وضعیت اسفبار آثار ملی و فرهنگی امیدوار بود.

بررسی و شناسایی آثار تاریخی - فرهنگی حوزه فرمانداری ساوجبلاغ و نظرآباد انجام نمی‌شد مگر با پشتیبانی و پشتکار خستگی‌ناپذیر جناب آقای یازوکی مدیر کل محترم میراث فرهنگی استان تهران که انصافاً در راه رسیدن به این هدف از هیچ حمایت مادی و معنوی دریغ نکردند. خانم‌ها طاهره خدادادی و مریم محمدی طراحی سفال‌ها و ویرایش کامپیوتری آنها را بعده داشتند که سپاس خود را به حضورشان تقدیم می‌کنم.

در اینجا لازم می‌دانم از زحمات کلیه کسانی که در انجام این پژوهش اینجانب را یاری کرده‌اند به خصوص کارکنان محترم اداره کل میراث فرهنگی استان تهران تشکر و قدردانی کنم. امیدوارم خداوند متعال از لطف و کرم بی‌انتهای خود در حق آنها دریغ نفرماید.